

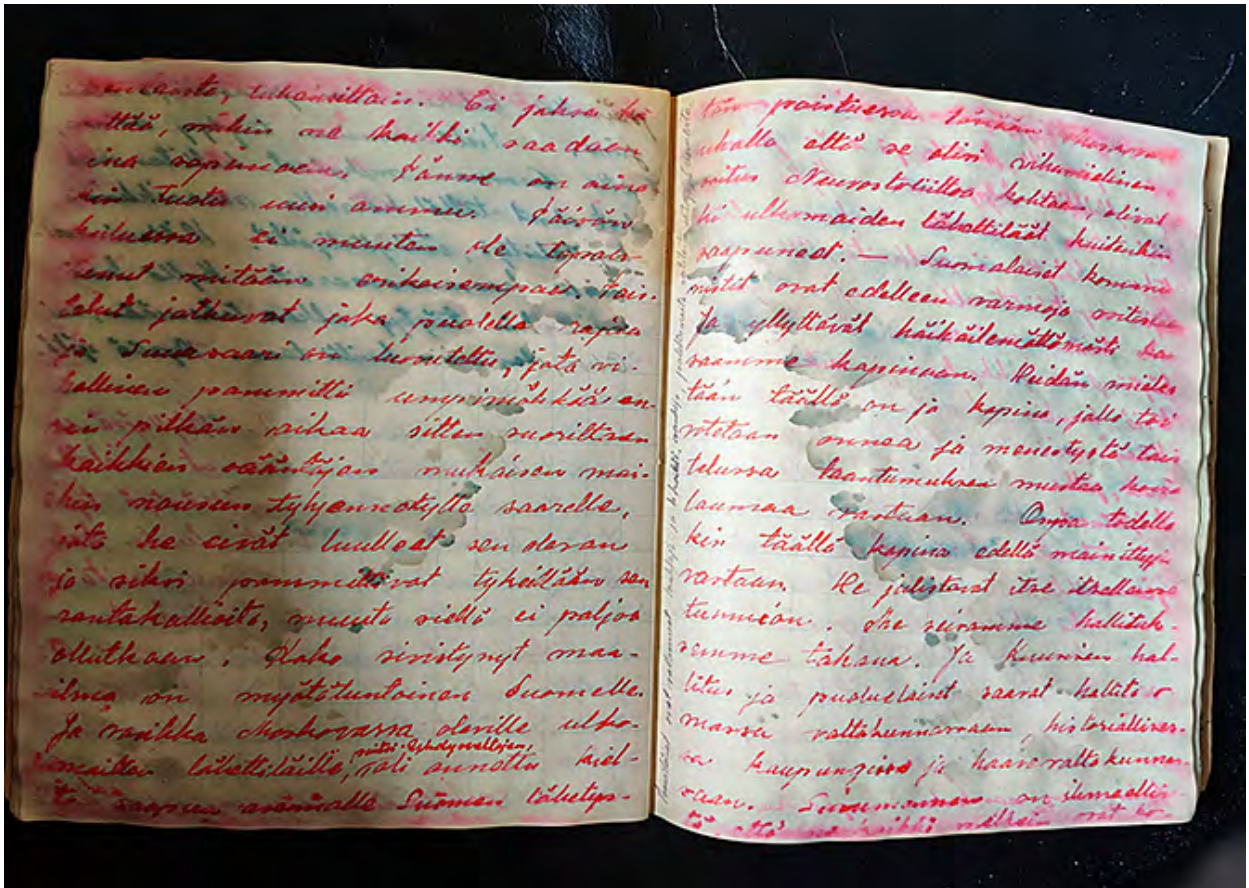

HELENA

Aineistoa Helenan elämäkertaan.

Helenan päiväkirja.

Esipuhe

Vuonna 2020 äitimme Helenan kuolemasta oli kulunut 10 vuotta, ja päätin tyhjentää äidiltämme jääneen laukun, jossa oli todistuksia, erilaisia lippuja ja lappuja, iso pino vaikeasti luettavia, epämääräisessä järjestyksessä olevia kirjeitä ja kaksi mustaa vahakantista ruutuvihkoa, joissa teksti oli paikoin kulunut lähes näkymättömäksi. Vihkot osoittautuivat päiväkirjoiksi, jotka kattavat ajanjakson vain neljän vuoden osalta, mutta kirjeet ja muut paperit täydensivät päiväkirjoista syntynyttä kuvaa.

Järjestelin kirjeet aikajärjestykseen, samoin todistukset ja muut lappuset. Materiaalista alkoi hahmottua jännittävä kertomus, jonka pystyin sijoittamaan netistä googlaamieni historiantietojen lomaan. Kun sain käsiini mummin valokuvia, innostuin lisäämään niitä. Muistelmatyö moninkertaistui, sillä kuvat olivat hajallaan eri albumeissa tai irrallaan ja niiden tiedot olivat osittain puutteellisia. Kuvasin tekstiin otetut valokuvat kännykällä, Irma taittoi tekstin ja sijoitteli kuvat siihen. Helenaa ja Arvidia koskeva luku 6 on syntynyt meidän sisarusten yhteisten muistikuvien avulla.

Äitimme Helena eli mielenkiintoisen elämän ja jälkikäteen harmittaa, ettemme kyselleet häneltä enempää. Kirjoitin muistelmat vuonna 2020 ja tämä on siitä lyhennetty versio.

Vantaalla, tammikuussa 2024

Anne Luhtala (os. Rinne), Helenan tytär

1. Lapsuus

Huhtikuun kuudentena päivänä vuonna 1919 maanviljelijä Edvard Mäkinen ja hänen vaimonsa Selma Aliina saivat tyttölapsen, joka sai kasteessa nimen Tyyne Heleena. Tyyne-nimeä ei käytetty ja myöhemmin myös Heleena-nimestä jätettiin toinen e-kirjain pois. Äidistämme tuli siis Helena tai Leena tai Hele, kuten jotkut häntä kutsuivat. Me Helenan lapset kutsuimme häntä äidiksi kunnes saimme omia lapsia ja Helenasta tuli Mummi. Helenan äiti Selma sairastui keuhkokuumeeseen, kun Helena oli vielä kapalovauva – siihen aikaan pikkuvauvat todella käärittiin kapaloihin - ja tuore isä joutui yksin huolehtimaan vauvasta ja muistakin lapsista. Helena oli Edvardin ensimmäinen lapsi, mutta Selmalla oli aikaisemmasta avioliitostaan 8-vuotiaat kaksospojat Toivo ja Veikko. Selman esikoinen oli kuollut jo 5-vuotiaana.

Helenan äiti Selma ja hänen ensimmäinen miehensä Eemeli Ruohonen.

Lamminaho, Helenan synnyinkoti, sijaitsi Hämeessä, postiosoitteena Vilppula, Maakanen, Haikka. Lähimpään taajamaan, Vilppulaan, oli matkaa maanteitse 16 km. Vilppula oli vuotta aikaisemmin ollut lyhyen, mutta verisen, sisällissodan taistelukenttä. Vilppulankosken pohjoispuoli oli ollut valkoisten valtaama ja kosken eteläpuolella olivat punaiset.

Helenan vanhemmat Selma ja Edvard Mäkinen.

Helenan syntymän aikaan maassa oli rauha, mutta puutetta oli monesta tarvikkeesta. Selma oli varakkaan Kolehman suvun perillisiä Pihlajavedeltä. Hänen isoisänsä Abraham (Aappo) Abrahaminpoika (s. 1817) oli talon vanhin poika. Kolehman sukua tutkinut Annikki Kopare ei kuitenkaan ole löytänyt hänestä muuta tietoa, kuin että vuonna 1860 Aappo asettui Haikkasalon kylän Sahinahon torppaan. Sinne Aapon tytär Selma Abrahamintytär (s. 1842) oli avioitunut, mukanaan veljensä Johan (Janne) Fredrik Abrahaminpoika (s. 1845). Jannesta tuli Helenan isoisä ja torpan isäntä, Sahin Janne. Jannella ja hänen vaimollaan Amandalla (Sahin Mantalla) oli kuusi lasta ja he huolehtivat myös Selman neljästä lapsesta.

Sahin Jannelle tarjoutui tilaisuus ostaa huutokaupasta suuri Verkkalan tila vuonna 1903, kun ystävä takasi pankkilainan. Janne jakoi maat nuorukaisiässä oleville lapsilleen siinä suhteessa kuin he ottivat maksaakseen lainaa. Helenan

Selma-äiti ei uskaltanut suuren summan maksajaksi. Hän sai hiukan maata Verkkalan vierestä lammen rannalta ja rakennutti sinne talon, Lamminahon, yhdessä ensimmäisen miehensä Eemeli Ruohosen kanssa. Selman vanhemmat vastustivat avioliittoa köyhän suutarin kanssa. Kaikeksi kurjuudeksi Eemeli kuoli vain 35 vuoden iässä ja jätti jälkeensä 28-vuotiaan lesken ja alle puolivuotiaat kaksoiset, siis Toivon ja Veikon. Voi vain kuvitella, miten vaikeaa Selman elämä on ollut Lamminahon torpassa ilman juoksevaa vettä tai sähköä kahden pienen vauvansa kanssa.

Edvard – puhekielessä Eetu – nai Selman marraskuussa 1918. Eetu oli samanlainen tyhjätasku kuin Eemelikin. Solmittiin avioliitto rakkaudesta vai velvollisuudesta, sitä emme tiedä. Häittensä aikaan Selma oli joka tapauksessa viidennellä kuulla raskaana. Helena kuuli myöhemmin äidiltään, että liitto Eetun kanssa ei ollut aluksi onnellinen, mutta lujittui myöhemmin. Helenan mielestä hänen Selma-äidillään oli ”rehti ja sanavalmis luonne” ja Eetu-isä taas oli ”hiukan huikentelevainen”.

Kaksivuotiaana Helena sai pikkuveljen, Gunnarin (kirkonkirjoissa nimi on myös muodossa Kunnari) ja siitä kahden vuoden päästä toisen veljen, Viljon. Helena kasvoi siis ainoana tyttönä veljessarjassa. Hänestä tulikin poikatyttö, joka ei halunnut leikkiä nukeilla. Pihalla Helena sai juosta karkuun vihaista kukkoa, joka nokki lapsia säääriin. Se oli Helenasta hauskaa. Hän kertoi, että kukko oli kuin hänen leikkitoverinsa. Kukko kurmuutti myös sikaa. Lamminahossa oli siis kotieläiminä kukko, varmaan myös kanoja, sika, hevonen sekä lampaita.

*Kiertokoulun opettaja oppilaineen Verkkalan päärakennuksen edessä.
Kaksosveljet Veikko ja Toivo ehkä takana oikealla.*

Helena oppi itsekseen lukemaan 4-vuotiaana ja kirjoittamaan pian sen jälkeen. Hän aloitti kansakoulun Vilppulan kunnan Haikkasalon koulussa 9-vuotiaana. Sitä ennen hän ehkä kävi kiertokoulua vanhempien veljiensä mukana. Kiertokoulu oli tavallinen alkuopetusmuoto Suomessa 1900-luvun alussa. Omaa koulurakennusta ei ollut, vaan opettaja liikkui talosta toiseen opettamassa lapsia.

Helenan kansakoulu kesti neljä vuotta. Koulurakennus oli iso puutalo Ukonselän järven rannalla. Koulussa oli yksi kamiinoilla lämmitettävä luokkahuone, jossa eri luokkia käyvät lapset olivat samassa tilassa. Me Helenan isommat lapset (Irma, Anne ja Kirsti) kävimme yhtenä tai kahtena kesänä Helenan vanhassa kansakoulussa pyhäkoulua 1950-luvulla.

Helena olisi halunnut jatkaa opintojaan, mutta köyhässä perheessä siihen ei ollut mahdollisuutta. Helena ymmärsi, että äiti ei voinut häntä kouluttaa, mutta kirjoittaa myöhemmin päiväkirjaansa ”jos minä olisin ollut äitini, olisin kouluttanut sittenkin”. Helena osasi lukea, mutta naapuruston lapset eivät. Niinpä Lamminahoon kerääntyi suuri joukko lapsia ja Helena luki heille ääneen. Antti Puuhaara, Pikku-Matti, Koivu ja tähti, Taikasormus ja moni muu satu luettiin niin moneen kertaan, että Helena oppi ne ulkoa.

Helena kertoo päiväkirjassaan myös, miten hän pelasi poikien kanssa korttipelejä ja tammea ja pärjäsi niissä hyvin. Yksi korttipeleistä oli varmaan ’hörri’, jonka Viljo myöhemmin opetti meille sisarensa lapsille. Helena myös hyppäsi korkeutta ja juoksi kilpaa poikien kanssa. Seiväshypyssä sattui kerran onnettomuus, kun seiväs katkesi juuri kun Helena oli ylittämäisillään riman. Tyttö putosi korkealta suoraan selälleen ja lähes menetti tajuntansa kivusta. Onneksi tapahtumasta ei jäänyt pysyvää vammaa.

Lamminahon talo oli vaatimaton, mutta se oli oma. Talon ulkoseinissä oli lauta-verhoilu ja huoneita oli kolme. Pihapiiriin kuului myös kaksikerroksinen aitta, navetta ja hiukan kauempana kaksi heinälatoa ja savusauna. Keskelle jäi suojaisa piha, jossa lasten oli hyvä leikkiä.

Lamminahon talon nurkka ehkä 1950-luvun lopulla, sillä traktori on jo hankittu. Helena vasemmalla.

Me Helenan lapset vietimme Lamminahossa lähes kaikki kesä- ja hiihtolomat. Meidän lapsuudessamme se oli edelleen vaatimaton torppa, johon ei oltu lisätty mukavuuksia. Kotieläimiä oli 1950-luvun alkupuolella vielä hevonen Teppo, ajokoira Raiku sekä kesäporsas, joka oli aina nimeltään Kosse. Savusaunan viereen rakennettiin puulämmiteinen sauna ja puimasuuli suurta ja meluisaa puimakonetta varten. Kone erotteli viljan jyvät ja oljet, jyvät vietiin sitten saunan yläkertaan kuivumaan. Taloon vedettiin myös sähköt ja hevosen tilalle hankittiin traktori.

Lamminaho oli meille oikea paratiisi, vaikka olimme tottuneet Helsingissä aivan toisenlaiseen elämään. Luultavasti Helenan lapsuudessakaan köyhyys ei vaikuttanut elämän laatuun.

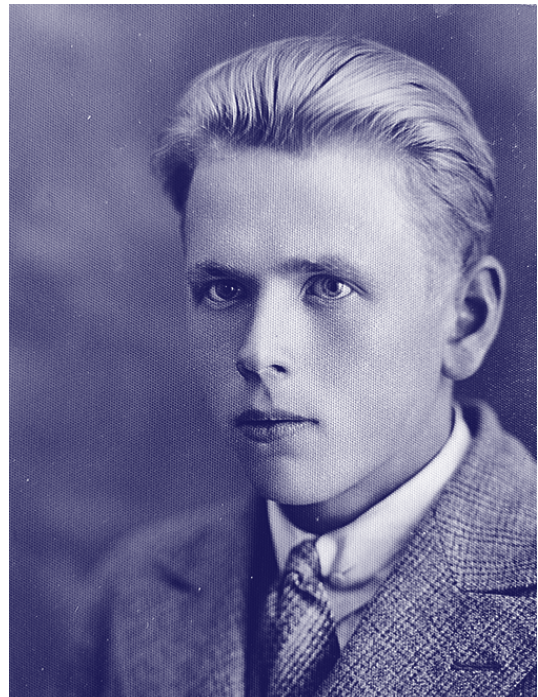
2. Nuoruus

Lamminahossa ei ollut rahaa jaettavaksi lapsille ja niinpä koulusta päästyään Helena päätti hankkia sitä itse. Tuohon aikaan oli tavallista, että maataloissa oli piikatyttöjä emäntää auttamassa. Helena kirjoittaa: "Olin kuukauden parin aina yhdessä ja toisessa paikassa auttamassa sen kuin osasin ja välillä kotona". Töistä maksettu korvaus oli varmasti hyvin pieni. Kun Toivo-veli lähti kysymään työtä kenkätehtaasta Vilppulasta, 15-vuotias Helena päätti lähteä mukaan.

Kotiväki vastusti ajatusta, mutta Helena piti päänsä ja vetosi siihen, että vanhemmat eivät kuitenkaan pystyneet häntä elättämään. Todennäköisesti Selma ja Eetu uskoivat myös, ettei alaikäinen tyttö saisi kuitenkaan töitä. Työnhakijoita haastateltiin, ja Helena pelkäsi, että Toivo paljastaisi, että hän ei oikeasti ollut 18-vuotias, kuten uskotteli olevansa. Lopulta kävi niin, että Helena sai töitä kenkätehtaan ompelimosassa, mutta Toivo ei. Se oli 23-vuotiaalle veljelle varmasti kova paikka, hänkin kun oli työpaikan tarpeessa ja kenkätehdas sijaitsi sopivasti hänen kihlattunsa kodin lähellä.

Toivo Ruohonen, Helenan velipuoli.

Toivo sai myöhemmin työpaikan Vilppulasta asemamiehenä, mutta ei päässyt koskaan aloittamaan työtään. Toivon elämä päättyi traagisesti hukkumalla. Hän oli tulossa Kolhosta potkukelkalla Ukonselällä, kun jää petti hänen allaan. Helena kertoi tapahtumasta meille lapsilleen ja pitkään mielessäni kummitteli näky askelista, jotka päättyivät mustaan avantoon. Onnettomuus tapahtui joulukuun lopussa. Toivo oli vähää aikaisemmin täyttänyt 25 vuotta ja hänen häitään oli tarkoitus viettää seuraavana Juhannuksena.

Helena siis aloitti työnteon hyvin nuorena. Hän viihtyi kenkätehtaalla hyvin ja sopeutui nopeasti vieraaseen ympäristöön ja vieraisiin ihmisiin. Kun Helenan

olisi pitänyt muuttaa kirjansa Vilppulaan, hänen todellinen ikänsä olisi paljastunut työpaikalla ja sen välttääkseen hän lopetti työt suunniteltua aikaisemmin.

Helena muutti 17-vuotiaana Mänttään, jossa toivoi pääsevänsä töihin paperitehtaaseen. Mäntässä oli Suomen ensimmäinen paperitehdas ja siellä valmistettiin wc- ja voipaperia sekä 30-luvulla myös lautas- ja nenäliinoja. Kohtalo puuttui peliin, kun Helena sai muutaman kuukauden kuluttua työpaikan Vilppulasta. Tällä kertaa työnantaja oli Ruoveden Puhelin Oy:n Vilppulan keskusasema. Helena toimi puhe-
linvälittäjänä ja hoiti sen ohessa kanslistin tehtäviä. Tässä työssä Helena toimikin sitten seuraavat neljä vuotta vuodesta 1936 vuoteen 1940, aina siihen saakka, kun hän joutui eroamaan syystä, johon palataan myöhemmin.

Keskusneiti Helena.

Vuoteen 1936 sisältyi 17-vuotiaan Helenan elämään suuria muutoksia, muutto pois kotoa ja pysyvä työpaikka. Muutokset eivät olleet pelkästään iloisia, sillä vuoden lopulla tapahtui myös Toivo-veljen hukkuminen.

Helena aloitti kirjoittamisensa päiväkirjaan, mustaan vahakantiseen ruutuvihkoon, syksyllä vuonna 1939. Hän oli silloin 20-vuotias ja elättänyt omalla työllään itsensä jo kolme vuotta. Euroopassa kuohui, mutta sota ei siinä vaiheessa

vielä vaikuttanut suomalaisten arkeen muuten kuin kaupankäynnin osalta. Saksa ja Neuvostoliitto olivat syyskuun loppuun mennessä miehittäneet Puolan ja maan kohtalo askarrutti Helenaakin. Hän oli silti monen muun lailla toiveikas sen suhteen, että pieni Suomi säästyisi sodalta.

Kesä 1939 oli ollut kaunis, mutta ensilumi satoi Vilppulassa jo syyskuun lopulla. Lokakuussa Helena valittelee päiväkirjassaan sitä, että saksalaiset olivat upotta-
neet kauppaa-aluksia, eikä Suomeen oltu saatu sokeria. Myöhemmin lokakuussa sokeria alettiin virallisesti säännöstellä ja Helenakin nouti sokerikorttinsa. Suomen asema alkoi näyttää uhkaavalta, sillä Neuvostoliitto oli keskittänyt sotajoukkojaan rajan taakse. Suomi alkoi valmistautua mahdolliseen sotaan, reserviläiset olivat saaneet ylimääräisen kutsunnan ja juna-aikatauluihin oli tehty poikkeuksia.

Helena puhelinkeskuksen portailla.

Helena toteaa huvittuneena, että vähää aikaisemmin Suomessa oli suuri huoli maaltapaosta, kun maaseudun ihmiset halusivat kaupunkiin. Nyt päinvastoin ihmiset siirtyivät kaupungeista maaseudulle turvaan. Myös parantoloiden potilaat

oli siirretty pois ja toipilaat kotiutettu. Taustalla vaani siis sodan uhka, mutta ihmiset elivät arkisissa askareissa. Helenakin korjaili herätyskelloaan ja iloitsi siitä, että sai sen itse korjatuksi ja käymään.

Syksyllä 1939 Helenan ajatuksissa ei ollut vain sota, vaan eräs tietty mies. Kirjeet paljastavat, että päiväkirjan arvoituksellinen "Hän" oli alikersantti Mauri. Helena ja Mauri tapasivat aina kun se oli mahdollista. Alkoi myös kiihkeä kirjeenvaihto.

Helena oli liittynyt samana vuonna Lotta-järjestöön. Hän iloitsi siitä, ettei hänen tehtäviinsä voinut kuulua ilmavalvontaa, koska hänen työssään puhelinkeskuksessa oli yövuoroja. Ilmavalvonta-lotat joutuivat viettämään kaikki yöt valvontatehtävissä katolla.

"Isänmaa kutsuu poikiaan" kirjoittaa Helena ja kertoo, miten Vilppulastakin viimeistä miestä ja hevosta myöten kaikki oli kutsuttu sotaväkeen. Hän oli kuunnellut, miten öisin hevoskaravaanit jyristivät maantietä pitkin asemalle, josta junat kiisivät kohti Karjalaa. Karjalaa kohti Kannakselle oli kiitänyt myös Helenan rakastettu Mauri.

Lokakuussa kansakunnan mielialat vielä vaihtelivat huolesta toiveikkuuteen. Pohjoismaat ja Yhdysvallat olivat osoittaneen "myötätuntoa ja lämmintä mieltä" Suomea kohtaan ja Helenakin toivoi yhä, että sodalta vältyttäisiin. Lokakuun lopulla Helena käveli hyvän ystävättärensä Hillevin eli Hilven kanssa Vilppulassa. Heidän

tuttu kävelyreitinsä taistelumuistomerkin ohi ja rautatiesillan alitse maantielle ei kuitenkaan onnistunut, koska tielle oli rakennettu piikkilanka-este.

Lotat neuloivat sukkaa, myös Helena ja Hilve. Sotaväkeen kutsutuille pojille ommeltiin lisäksi jalkarättejä, paitoja, housuja ja lapasia kovalla kiireellä. Helena kuului myös Marttakerhoon ja kävi kerho-illoissa. Elokuussa hän kävi myös ystävineen. Lokakuun lopulla kahvikin joutui sääntelyyn ja sitä sai vain kortilla. Helena oli tottunut juomaan paljon kahvia ja harmitteli ylimääräistä vaivaa.

Marraskuun alussa Helena harjoittelee näytelmässä Marttakerhon raittiusjuhlaa varten. Ilmahälytyssireeneitä testataan, mutta ääni ei kuulu sisälle. Helena miettii, että jos hälytys tulee yöllä, siihen ei kukaan herää. Helena viettää muutaman ihanan päivän rakkaansa kanssa ja saa isänmaa-intoa uhkuvan kirjeen serkultaan Armakselta. Hän pelkää poikien puolesta. Näkeekö hän heitä enää koskaan?

Marraskuussa Helena saa uuden lemmikin, kissan, ja antaa sille nimeksi Missi, vaikka ei tiedä onko se poikakissa. Missi on kulkukissa, joka on aluksi hyvin pelokas, mutta asettuu sitten taloksi. Kissasta on Helenalle seuraa, sillä hän on yksinäinen ja surullinen ja harmittelee, että hänen piti rakastua juuri nyt, kun ei voi olla rakkaansa kanssa yhdessä. Marttakerhon raittiusjuhla pidetään ja näytelmä menee hyvin. Helena ja muita esiintyjä kiitellään kädestä pitäen.

*Hilve ja Helena.
Ikäero ei haitannut
ystävyyttä. Etualalla
ehkä Missi-kissa.*

3. Sota syttyy

Mainilan laukauksista liikkuu epämääräisiä huhuja eikä Helenakaan tiedä, mikä on totuus asiassa. Helenan mielestä venäläiset ovat "kavalialia". Pravda on kirjoittanut, että Suomessa on narri pääministerin paikalla ja että Suomi muka haluaa sotaa. Helenaa raivostuttaa. Häntä raivostuttaa myös se, että naapurirouvat, joiden luona hän on ollut kuuntelemassa ylimääräistä uutislähetystä, ovat kutsuneet häntä vanhaksiiksi.

Helena Lotta-puvussa.

Ylimääräinen uutislähetys on peruttu ja seuraavana päivänä, marraskuun viimeisenä 1939, pelätty sota syttyy – sodasta alettiin käyttää nimitystä Talvisota vasta sodan päättymisen jälkeen. Neuvostoliitto ylittää itärajan koko linjalta ja valtaa pienen osan pohjoisessa sekä pommittaa Helsinkiä, Viipuria ja Turkuu. Helena ihmettelee,

miten rauhallisesti hän pystyy suhtautumaan uuteen tilanteeseen. Hän arvelee, että kun sotaa edeltänyt huoli, epävarmuus ja jännitys on nyt lauennut, kaikki suuntaavat energiansa tarmokkaasti ja päättäväisesti toimintaan.

Joulukuun alussa lukemattomia pakolaisjunia on saapunut Mänttään ja Vilppulaan, jonne majoitetaan tuhansia ihmisiä. Sodan jaloista lähteneitä ihmisiä ei vielä talvisodan aikaan kutsuttu evakoiksi ja Helenakin kutsuu heitä pakolaisiksi. Helenalla ei ole radiota ja hän käy aina kuuntelemassa uutisia vierailta, usein Hilve-ystävättären luona. Neuvostoliitto haukkuu Mannerheimiä "pimeyden ruhtinaaksi" ja Suomen hallituksen miehiä "mustekalan imulonkeroiksi". Paljon muitakin haukkumanimiä kuullaan.

Helena ja Hanna, Hilven äiti. Heidän luonaan Helena kävi kuuntelemassa uutisia.

Pakolaisia tulee lisää. Heille tarjotaan Vilppulan asemalla ruokaa ja juotavaa, ja sieltä he siirtyvät autoilla Jämsään, Ruovedelle, Pohjaslahdelle ja Väärinmajaan. Helena suhtautuu suurella myötätunnolla pakolaisiin ja ihmettelee heidän rauhallisuuttaan ja vakavuuttaan. Helena sanoo, että he ovat kuin suuri orpolauma, joka ei tiedä, minne heidät kuljetetaan. Eräs pikkupoika kertoo Helenalle, että isi jäi kotiin pommeja sammuttamaan eikä kuollut, vaikka pommeja putosi aivan viereen. Helena osallistuu evakkojen muonitukseen ja joutuu välillä menemään keittiöön pyyhkimään kyyneleitä.

Helena käy Hilven kanssa kävelyllä asemalla. Siellä evakuoitujen lehmät ammuvat, hevoset hirnuvat, junat viheltävät, autot tööttäävät. Hirveä meteli, mutta kaikki tuntuvat rauhallisilta, kuin olisivat jokapäiväisessä työssään. Helena kirjoittaa ahkerasti päiväkirjaansa. Hän on kirjoituksissaan hyvin isänmaallinen ja välillä myös uskonnollinen. ”Jumala armahtakoon kansaansa”, hän kirjoittaa. Hän ei ole ennen ollut kiinnostunut politiikasta, mutta nyt hänen on ollut pakko. Hän haukkuu Tanneria Juudakseksi ja uskoo, että Suomesta ei tule koskaan venäläis-ystävällistä maata niin kauan kun siellä on nykyhallitus.

Eläinystävällinen Helena säälii lehmiä, joita on tuotu Karjalasta avovaunuissa ankarassa pakkassäässä. Eäimiä on niin paljon, että kaikille ei tahdo heti löytyä Suomesta lämmintä suojaa. Helena harmittelee venäläisten laittomasti sodassa käyttämää syövyttävää kaasua ja valmistaa itselleen kaasunaamarin. Hilve on tehnyt itselleen sellaisen jo aikaisemmin. Vaikka venäläiset eivät heittäisi kaasupommia, pommi voi osua Mäntän sulfittikaasutorniin, jolloin kaasunaamaria tarvittaisiin siitä syystä. Käyttökelpoiset sukset on kerätty yksityisiltä sotilaille.

Vilppulan asema. Kuva postikortista, joka oli Helenan arkistossa.

Pakkanen kiristyy ja Helenalta riittää myötätuntoa myös venäläisille sotilaille, jotka paleltuvat kylmässä, suomalaissotilailla on edes vähän suojaa juoksuhaidoissa. Joulukuun puolivälissä siirtoväkeä joudutaan kuljettamaan myös hevoskuormissa, koska autoihin ei saada bensiiniä. Kansainliitto lähettää Neuvostoliitolle välitysehdotuksen rauhanneuvotteluista ja Helena lähtee taas naapuriin kuulemaan uutisista hyväksytäänkö ehdotus. Evakuoituja tulee joka päivä lisää. Vilppula on ainoa asema, josta etelästä tulleet pakolaiset voidaan siirtää naapurikuntiin.

Helenan ensimmäinen päiväkirja päättyy joulukuun 14. päivänä 1939. Hän on kirjoittanut viikkoon kahdeksan ja puolen kuukauden ajan elämästään. Tuohon ajanjaksoon mahtuu Talvisodan alkaminen ja toisaalta nuoren naisen kiihkeä rakastuminen. Kirjan loppuun Helena kirjoittaa: ”Joskus sitten kun istut, Helena, vanhana harmaahapsisena tutkimaan kirjoituksiani, saat ottaa vastaan nämä reippaat sydämelliset terveiseni tältä paikalta kirjoittaessani innokkaana, nuorena, elämää uhkuvana. Sydämelliset terveiseni, vanha Helena, lähettää iloinen 20-vuotias Helena.” Helenan luonnekuvaukseen haluaisin innokkuuden ja iloisuuden ohella lisätä rohkeuden ja sitkeyden. Kaikki ne luonteenpiirteet löytyvät niin nuoresta Helenasta kuin Helena-äidistä ja -mummistakin.

”Rakkaani”, alkaa Maurin 1.11.1939 Kannaksella päivätty kirje Helenalle. ”Rakkahin ikioma tyttöseni” jatkuu seuraava kirje pari päivää myöhemmin. Mauri kirjoittaa melkein joka päivä. On sydäntäsärkevää, että rakastavaiset eivät voi olla yhdessä. Toisaalta Mauri on mielissään siitä, että hänellä on joku, jota ajatella rintamalla. Välillä hän lähettää vilpittömiä terveisiä koko ryhmän miehiltä.

Tulee joulukuukaus. Erilainen joulukuukaus. Helena on töissä puhelinkeskityksessä ja ajattelee vain Mauria, jolta ei ole tullut kirjettä viikkoon. Hän tietää, että Kannaksella on käyty kovia taisteluja. Hän kuuntelee radiota, pelkää ja rukoilee. Mauri on kyllä kirjoittanut, joulukuukautonakin, mutta kirjeet tulevat viiveellä. Vihdoin kirjeet tulevat ja alkaa uusi odottaminen, pelko, huoli. Helena on suurentanut asuntonsa pöydälle kuvan Toivo-veljestään. Hän katsoo miehen totista ilmettä ja miettii, että Toivokin olisi rintamalla, jos eläisi. Hän miettii myös, miten pieni Vilppula voisi tarjota suojaa suurta vihollista vastaan.

Vilppulan ensimmäinen ilmahyökkäys joulupäivänä torjutaan onnistuneesti. Ilmahälytykseen kuolee kuitenkin kaksi ikä-ihmistä: entinen nimismies ja tohtorin äiti, kumpikin sydänkohtaukseen. Helena on töissä hälytyksen aikaan kuten aatonakin ja näkee ikkunasta, miten ihmiset juoksevat metsään suojaan. Joulupäivälistä Helena nauttii Hilven luona. Siellä käy erikoisesti pukeutunut joulupukkikin,

päässään ”ryssiltä viety päähine”. Lasketaan leikkiä, hirtehishuumoria. Radion suhina tulee kuulemma puukkoryssiltä, jotka teroittavat veitsiään: ”viuh, viuh”. Helena saa joululahjoja, mutta ei osaa iloita niistä. Paras ja mieluisin joululahja olisi nyt Mauri.

Päivät kuluvat. Aurinkoisista päivistä ei voi nauttia, sillä juuri sellaisella säällä uhkaa ilmavaara. Vilppulaan tulee toinen ilmahälytys ja ihmisiä juoksee metsään, mutta Helena ja vuokraemäntä jäävät kotiin kutomaan sukkaa. Vuokraemännänkin poika on rintamalla. ”Ilmavaara ohi” huuto kuulostaa kuin musiikilta heidän korvisaan. Helenan Selma-äiti suree sitä, että 16-vuotias Viljokin haluaa lähteä vapaaehtoisena rintamalle. Helena kirjoittaa osuvasti kulkevansa kuin sidotuin silmin tulevaisuutta kohti. Hän myös kertoo, miten istuu ypöyksin keskuksessa, kun kaikki muut ovat paenneet metsiin ja kaukaa kuuluu lähestyvän lentolaivueen surina.

Viljo Mäkinen sotilaspuvussa.

Vuoden viimeisenä päivänä Vilppulaan pudotetaan 20 pommia, mutta kuin ihmeen kaupalla yksikään ei osu rakennuksiin. Helena säälii lapsia, jotka ovat joutuneet värjötteleämään liikkumatta metsässä pakkasessa lähes neljä tuntia, sillä niin kauan kesti 20 lentokoneen ilmahyökkäys. Helena on saanut Mauriltaan jo 13 kirjettä. Päiväkirjassa ei rakkaus ole kuitenkaan enää tärkein aihe.

Tammikuun loppupuolella pakkasen kipuaa yli 40 asteeseen. Puhelinkeskuksen ikkunat on peitetty eikä Helena tiedä sataako ulkona lunta. Keskukseseen on nyt komennettu kaksi lottaa. Helena toteaa realistisesti, että toisen täytyy astua hommiin, jos toinen kuolee, ja että ainakaan ei tarvitse kuolla yksin.

Vilppulan puhelinkeskus. Ikkunat on pimennetty.

”Kultaseni, rakkaani” Mauri kirjoittaa Helenalle helmikuun alussa. Hän on yhä Kannaksella, mutta haaveilee kirjeessään jo perheestä Helenan kanssa. Muutaman päivän päästä hän haavoittuu: reisiluu poikki, repeämiä lihaksissa ja luissa. Seuraava kirje tulee Helenalle Rauhan sairaalasta. Minkälaisia tuntemuksia tieto Maurin haavoittumisesta herättää Helenassa? Sitä emme tiedä, sillä päiväkirjan kirjoittamiseen tulee parin kuukauden mittainen tauko.

4. Välirauha

Talvisota päättyy maaliskuun 13. päivänä 1940 kestätyään kolme ja puoli kuukautta. Lotta Helena Mäkiselle myönnetään sodan 1939–1940 muistomitali, allekirjoittajana Isänmaan nimessä ja Puolustusvoimain ylipäällikkönä Sotamarsalkka Mannerheim.

Myöhemmin Helena kirjoittaa, että rauhanjulistuksen jälkeen kaikkialta kuului itkua ja nyyhkytystä, miehetkin itkivät. Karjalan, Petsamon, Hankoniemen ja

Kuusamon osan menetykset koettiin niin raskaina tappioina, että rauhanjulistus ei ollut onnellinen asia Suomelle. Helena oli menettänyt sodassa serkkunsa Armas Verkkalan ja monet hänen tuttunsa olivat haavoittuneet, Maurikin. Helena käy tapaamassa Mauria sodan vielä jatkuessa ja tulee kokeneeksi, miltä tuntuu matkustaa sota-aikana junalla. Sotasairaalassa vierailu jää myös vahvasti hänen mieleensä. Tärkein tapahtuma Helenalle on kuitenkin hänen oma syntymäpäivänsä 6. huhtikuuta, sillä hänestä tulee täysi-ikäinen. Helena on todella vasta 21-vuotias, vaikka on jo joutunut kokemaan niin paljon.

Vilppulaan tulee Talvisodan johdosta 3 000 uutta asukasta, suurin osa Vuoksen suunnalta, mutta myös Viipurista. Pysyvästi siirtoväkeä jää Vilppulaan 1 600. Luku ei ole suuri, jos ajattelee, että kaikkiaan siirtolaisina maahamme tuli yli 400 000 ihmistä. Vilppulan väkilukuun suhteutettuna määrä on kuitenkin merkittävä. Paikallinen väestö suhtautuu tilanteeseen yllättävän hyvin, mutta sora-ääniäkin alkaa kuulua.

Helena ampuu.

Helena kirjoittaa, että "karjalaiset ovat sellaisia suuren elämän pitäviä rentuja, nuoret miehet varsinkin, ja vilppulalaisten pahat tavat tuntuvat heihin verrattuna pieniltä". Asenteisiin ei ole voinut olla vaikuttamatta maan huono taloudellinen tilanne. Talvisodan ja Jatkosodan välistä aikaa kutsutaan Väli rauhaksi. 10% pelloista oli jäänyt luovutetuille alueille ja elintarviketilanne heikkeni nopeasti. Myös karjan määrän lasku sekä ulkomaankaupan heikkeneminen vaikeuttivat elintarvikkeiden saatavuutta.

Helena kirjoittaa keväällä 1940 yllättäen ihailevansa Hitleriä ja saksalaisia, jotka hänen mielestään saavat aikaan jotain samaan aikaan kun muut vain puhuvat ja puhuvat. Helena ei ole ainoa Saksa-myönteinen henkilö Suomessa tuohon aikaan. Saksan asevoimien voittokulku vaikuttaa murskaavalta. Saksa miehittää Tanskan ja Norjan huhtikuussa ja pian sen jälkeen Ranskan ja Alankomaat. Toisella suunnalla Neuvostoliitto liittyy itseensä Baltian maat, tekee rajaloukkauksia Suomeen, tulkitsee omin päin Talvisodan rauhan ehtoja ja monin tavoin lisää sodan jälkeistä epäluuloa, kaunaa ja pelkoa. Aikaisemmin sympatiaa Suomelle osoittaneet liittoutuneet maat vetäytyvät ja Suomi on yksin kahden suurvallan välissä. Suomi valitsee kahdesta pahasta pienemmän ja liittoutuu poliittisesti ja taloudellisesti Saksan kanssa kesällä 1940. Solmittu kauppasopimus on laaja ja Suomelle edullinen poistaen välittömästi pahimmat kansanhuolto-ongelmat.

Vilppulaan perustetaan keväällä 1940 Kuormastovarikko. Se tuo paikkakunnalle paljon nuoria miehiä ja herättää kiinnostusta Vilppulan nuorissa naimattomissa naisissa, Helenassakin, vaikka hän uskoo etsivänsä lähinnä puolisoa tyttökaverilleen. Romanssi Maurin kanssa on joka tapauksessa ohi ja Helena on taas vapaa.

Seuraava päiväkirjakirjoitus on vuotta myöhemmin, keväällä 1941, jolloin Helena on 22-vuotias. Hän on taas rakastunut, mutta onnea varjostaa se, että hänen rakkautensa kohde on naimisissa. Helenan kirjoitukset ovat arvoituksellisia, hän on vuoroin onnensa kukkuloilla ja sitten taas itkee surkeana. Miehestä hän kirjoittaa vain "Hän".

Toukokuun alussa Helena kutsutaan puhutteluun. Helenalle sanotaan, että "neiti on älykäs ja suorittanut tehtävänsä kaikin puolin kunnollisesti" ja että "olisi haluttu pitää hänet edelleen palveluksessa, mutta määräys on tullut ylempää". Helenan esimies ei halua sekaantua kenenkään yksityisasioihin, mutta "kaikki johtuu neidin suhteesta päällikköön". Helena on vaiti koko puhuttelun ajan. Hän on saanut potkut työstään puhelinkeskuksesta.

Seuraavana päivänä Helena kiertelee jättämässä jäähyväisiä paikoille, joista hänellä on muistoja rakastettunsa kanssa. "Elämä on ihanaa ja samalla niin julmaa", Helena kirjoittaa. Jos työpaikan menettäminen oli julmaa, ihanaa on olla rakastunut. Helena käy Lamminahossa ja ikävöi rakastettuaan. Kirjeistä selviää, että miehen nimi on Hannes.

5. Jatkosota

Kesäkuun 17. päivänä Helena on lotta-komennuksella puhelinkeskuksessa Vilppulassa. Viikkoa myöhemmin, 25. kesäkuuta 1941, syttyy Jatkosota, jonka uskotaan päättyvän pian, mutta joka tulee kestämään yli kolme vuotta. Sota alkaa hyökkäys-sotana, jossa suomalaiset joukot saavat vallattua Talvisodassa menetetyt alueet. Sitten sota jatkuu asemasotana.

Helena on rakkaudessaan onneton ja lemmentuska tuntuu päiväkirjan kirjoituksissa pahemmalta kuin sodan kauhu. Helena kirjoittaa kuitenkin: "Tahdon nähdä Suomen voittavan ja sitten kuolla. Olen nöyryytetty, tomua ja tuhkaa." Helena on vailla vakituista työtä. Lotta-komennukset keskuksessa tulevat ja menevät. Näin jatkuu kaksi kuukautta. Helena tapaa usein rakasta Hannesta ja on edelleen onnellinen ja onneton, vuorotellen. Kotona Lamminahossa hän uskoutuu äidilleen, joka moittii tytärtään. Selma-mamman mielestä Helena tekee väärin Hanneksen vaimoa ja lapsia kohtaan ja ehdottaa, että Helena muuttaa kauas pois Vilppulasta, jotta välttyisi kiusaukselta. Helena toteaa päiväkirjassaan, että hänellä on kyllä tahtoa, mutta ei voimaa suhteen lopettamiseen.

Elokuun puolivälissä Helena lopettaa lotta-komennukset puhelinkeskuksessa ja aloittaa uuden työn Vilppulan Kuormastovarikko 1:ssä. Onko Hannes auttanut työn saannissa, sitä ei kerrota. Hannes on joka tapauksessa Kuormastovarikon päällikkö. Varikkoja oli Suomessa viisi. Niiden verstaissa ja varastorakennuksissa huollettiin, korjattiin ja varastoitettiin sotamateriaalia: rekiä, kärryjä, satuloita, polkupyöriä, suksia, kenttäkeittimiä. Korjattavat tavarat tuotiin junilla ja lähetettiin korjattuina rintamalle. Toimintaa varten Vilppulan asemalle rakennettiin lastauslaituri. Korjaus- ja huoltotyöhön osallistui myös naisia, mutta Helenan toimipaikka oli varikon päällikön toimistossa tehtävänimikkeellä kanslia-apulainen.

Kanslia-apulainen Mäkinen.

Helenan velipuoli Veikko, kaksosveljistä toinen, kaatuu heti Jatkosodan alussa vuonna 1941 vain 30-vuotiaana. Veikolla oli Orivedellä vaimo, Anna, ja heille oli juuri syntynyt ensimmäinen lapsi. Helena on surullinen; varmasti suru oli suuri myös Selma-äidillä, joka menetti näin kolmannen lapsensa. Veikon haudalla käyvät myös Viljo sekä Gunnar, josta oli tullut panssarijääkäri.

Viljo ja Gunnar sotilaspuvussa. Keskellä Kortemäen Veikko, joka ei liittynyt armeijaan, ehkä siksi että oli Milja-äitinsä omaishoitaja.

Elokuussa 1941 Helena on ollut viikon uudessa työssä Kuormastovarikolla. Sotaa on kestänyt pari kuukautta, mutta arjen on sujuttava sodasta huolimatta. Helena kertoo päiväkirjassaan käynnistään hammaslääkärillä: herätys klo 4 aamulla, 6 km soutumatka (ehkä Kolhoon), 5 tunnin odotus ja sitten paluusoutu tuulessa ja sateessa. Ei ihme, että saattajaksi komennettu Viljo oli haluton lähtemään mukaan.

Toinen päiväkirja loppuu tähän.

*Mäkisen perhe: Eetu, Selma, Gunnar, Helena ja Viljo.
Toivoa ja Veikkoa ei enää ole.*

Elokuun 25. päivänä 1941 Helena siirtyy työskentelemään rintamalle vastikään perustettuun Kuormastokenttävarikko 1:een. Kenttävarikot ovat nimensä mukaisesti 'kentällä' ja Helena lähtee lopullisesti Vilppulasta. Hän työskentelee Kuormastokenttävarikko 1:ssä kahteen otteeseen, mahdollisesti eri paikoissa. Ensin vuoden 1941 loppuun ja sitten seuraavan vuoden 1942 maaliskuusta elokuun puoliväliin. Näiden tehtävien välissä Helena on lotta-komennuksella 2,5 kk – Kar.AE:n (Aun. RE) kanslia-apulaisena silloinkin.

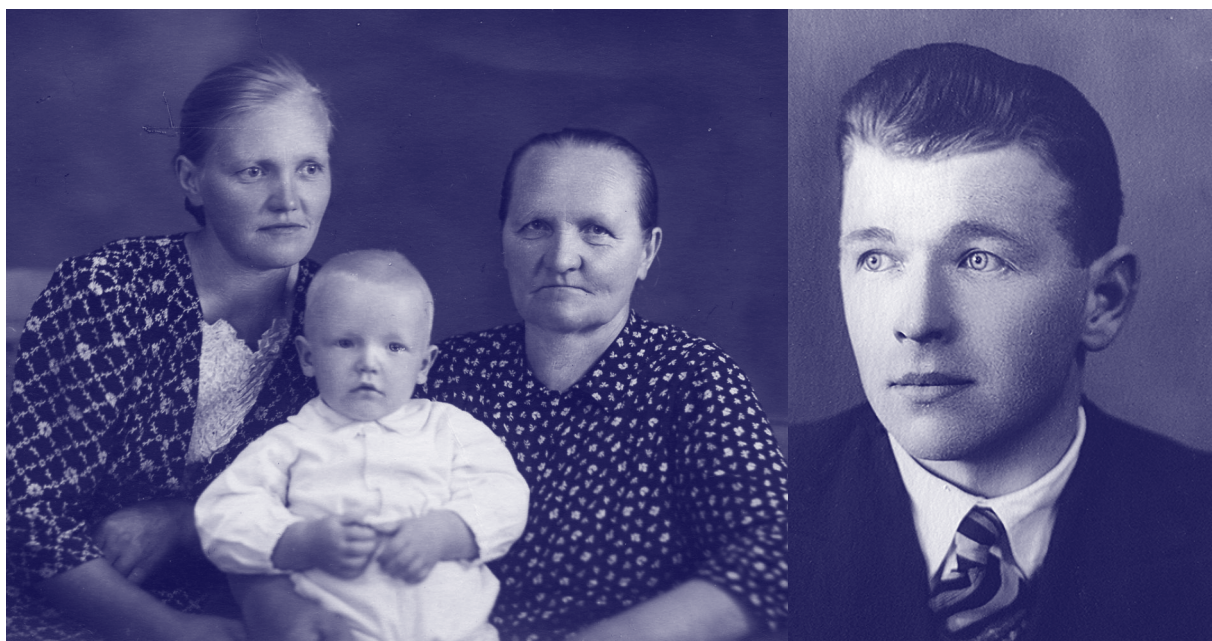
Jo Talvisodan päättyessä Helena kirjoittaa sodan muuttaneen häntä ihmisenä. Hän ei tarkemmin kerro, miten. Meille lapsilleen Helena kertoi sodan kauheuksista ainakin sen, miten hän kerran kulki männikön halki ja näki sotilaan istumassa puunrunkoon nojaten. Kun hän kulki lähemmäs, hän näki, että miehen silmissä oli aukot, joissa pörräsi karpäsiä!

Lokakuussa 1941 Helena saa kenttäpostia kahdelta ystävättäreltään, Hilveltä ja Hilkalta. Helena on "siellä jossakin" Karjalassa. Osoitteena kirjeissä on 1 Kpk 9671. Kpk tarkoittaa kenttäpostikonttoria, joita oli sodan aikana enimmillään 55. Jälkimmäinen, ns. 'peiteluku', kertoo minkä pataljoonan komppaniassa kirjeen saaja on. Tyttöillä riittää kerrottavaa Helenalle ihailijoistaan ja siviilielämä kyllästyttää heitä. He ovat kateellisia Helenalle, jonka elämä on jännittävää rintamalla.

Jatkosota oli luonteeltaan erilainen kuin Talvisota, jolloin koko Suomi oli venäläisten hyökkäysten kohteena. Jatkosodassa suomalaiset olivat aluksi hyökkäävä osapuoli, mutta sota muuttui asemasodaksi. Sotatoimet hiljenivät hajanaisiksi taisteluiksi. Siviileillä päällimmäinen huoli ei Jatkosodan aikaan liene ollut pelko, vaan huoli elintarvikkeiden riittävydestä. Jatkosodan lopulla Suomen elintarvikevarstot olivat niin vähissä, että maassa oli lähes nälänhätä.

Vuoden lopussa Helena saa kenttäpostia Veikko-veljensä leskeltä Annalta, joka pyytää, että kun Toivo-poika kasvaa, Helena kertoisi tälle, millaista oli olla lottana rintamalla.

Anna, pikku-Toivo ja Annan äiti sekä Veikko Ruuhonen.

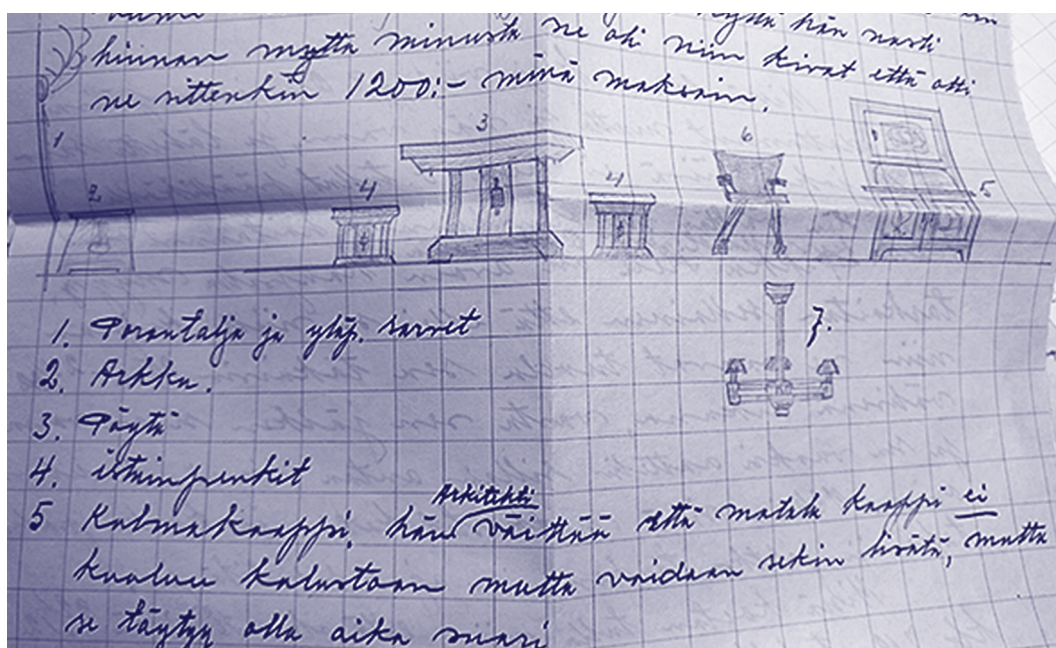
Elokuun 16. päivänä 1942 Helena aloittaa työt Puolustusvoimien Pääesikunnassa, Kuljetusväline-osastolla Helsingissä. Hän on edelleen kanslia-apulainen, ja hänen kotiosoitteensa on Vironkadulla. Hän jakaa asunnon ystävättärensä Beben kanssa.

Tammikuun puolessa välissä vuonna 1943 Hannes kirjoittaa, että hänet on lopullisesti "suljettu ulos meidän kodista – loppu". Lause on alleviivattu. Onko Hannes siis eronnut? Kevättalvella rakastavaiset suunnittelevat yhteistä hiihtolomaa Kuopion seudulle. Hannes haluaa viedä Helenan Puijon näkötorniin. Suunnitelmat muuttuvat ja Hannes tuleeekin Helsinkiin. Hän kirjoittaa olevansa iloinen, että Helena on päässyt eroon Bebestä, jolla Hanneksen mielestä on huono vaikutus Helenaan.

Kesäkuussa samana vuonna Helenan osoite Helsingissä on muuttunut. Se on Vesannontielle. Hannes on ilmeisesti Sortavalassa ja rakastavaiset suunnittelevat tapaamista jossain yhteisesti sovitussa paikassa kuten Savonlinnassa. Seuraava

kirje on elokuulta. Siinä suunnitellaan jo avioliittoa ja muistellaan kaksi vuotta kestäneen suhteen ihania hetkiä. Hannes asustaa muun joukon lailla parakissa jossain erämaassa. Hän kertoo sääskistä ja mustikoista, joita koko komppania on ollut poimimassa. Sota vilahtelee kirjeissä ohimennen: välillä ei metsässä voi liikkua vapaasti, välillä parakki tärisee taistelujen vuoksi ja eräällä mustikanpoimimisretkellä lotat löytävät venäläisten ruumiita. Parakeissa on lutikoita.

Hanneksen sotilasarvoa ei tiedä. Hän kuitenkin seurustelee upseerien kanssa ja osallistuu heidän rientoihinsa, metsästää ja lisäksi ratsastaa silloin kuin voi. Syyskuussa 1943 Hannes kirjoittaa ankarasta taistelusta, jonka seurauksena on kuollut 78 venäläistä, kaikki nuoria poikia, joista monet upseereita ja yksi majuri. "Sillai niiden maailmankulku loppui. Kamala kuolema." Ilmeisesti Suomen kannalta taistelut ovat menneet siellä päin hyvin, suomalaisista kaatuneista Hannes ei mainitse mitään. Seuraavassa kirjeessä hän kertoo haluavansa valita kaikki Helenan vaatteet yhdessä tämän kanssa. Hän myös suunnittelee kalusteet heidän tulevaan yhteiseen kotiinsa.

Hanneksen kirje, jossa kalustesuunnitelmia.

Metsästys Jatkosodan aikana ei ole ylellisyyttä, vaan riistaa todella tarvitaan syötäväksi, koska elintarvikkeista on kova puute. Hannes lähettää silloin tällöin Helenalle ampumansa linnun, Helena puolestaan lähettää Hannekselle leipomiaan pullia ja kakkuja. Hannes haluaa viettää yhteistä uutta vuotta Helenan kanssa ja on sitä varten hankkinut seuraavat tarvikkeet: "¼ kg riisiryyniä, 1 purkki malkkiä, 2 kg läskiä ja 1 kg vehnäjauhoja".

Joulu ja uusi vuosi 1943–44 sujuvat ilmeisesti suunnitelmien mukaan yhdessä. Paluumatkalla Hanneksen juna jumittuu kuitenkin neljäksi tunniksi lumikinokseen

ja lämmityspuiden puuttuessa junavaunut kylmenevät. Hannes saa pahan flunssan; sen lisäksi hän katkaisee nastahampaansa ja rikkoo silmälasinsa. Epäonnea riittää. Helenakaan ei kirjoita ja Hannes lähettää kiukkuisen kirjeen, jossa valittaa, ettei ole saanut 11 päivään mitään tietoa Helenaltaan. Helena ilmeisesti olisi valmis menemään naimisiin Hanneksen kanssa, mutta avioerossa on vielä jotain viivytyksiä.

Helena yrittää Helsingissä jatkaa opintojaan työn ohessa ja ilmoittautuu vuoden 1944 alussa Helsingin Suomalaisen Lyseon viidennelle luokalle. Kyseessä on ilta-koulu, sillä päivät Helena on töissä. Helmikuussa hän suorittaa myös 50-tuntisen konekirjoituskoulu Systeman alkeiskurssin. Kurssi on hänelle varmasti helppo, sillä hänen työhönsä on kuulunut konekirjoitus jo puhelinkeskuksesta.

Helena lammasturkissa.

Toukokuussa 1944 Helena saa suru-uutinen: Lahja Verkkala on kaatunut sodassa, vain pari kuukautta ennen sodan loppumista. Niin on Alma ja Einari Verkkalan pojista toinenkin kuollut, Armashan kaatui jo Talvisodassa. Samalla Helena menetti jälleen yhden lapsuusajan leikkiverinsa.

Toukokuussa Hannes saa 11 kk tuomion ja 3 000 mk sakkoa sianlihasta sekä lisäksi vuoden vankeutta sotilailla teetetyistä urakoista, jotka Hanneksen mukaan olivat varikon korjaustöitä. Elintarvikkeiden säännöstely oli alkanut jo Talvisodan aikana, jolloin ostokortilla sai sokeria ja kahvia. Tiukimmillaan säännöstely oli vuosina 1942–1943, jolloin lähes kaikki elintarvikkeet – sianliha mukaanluettuna – olivat säännöstelyn alaisena. Milloin Hannes joutuu rangaistuksensa suorittamaan, sitä hän ei kirjettä kirjoittaessaan vielä tiedä. Näin ikävissä merkeissä päättyy Hanneksen ja Helenan kirjeenvaihto ja rakkaussuhde. Ensimmäisen ja viimeisen kirjeen väliin mahtuu puolitoista vuotta ja lähes 40 kirjettä.

Sokeri- ja voikuponki vuodelta 1942.

Jos oli dramatiikkaa kirjeenvaihdon lopulla, sitä oli vielä enemmän rakkaussuhteen loppuessa. Kirsti muistaa Helenan kertoneen tapahtumista seuraavasti: Helena oli mennyt tapaamaan Hannesta, vaikka aavisti ikävyyksiä. Hanneksella oli tapana säilyttää käsiasetta pöytälaatikossaan, ja vaivihkaa Helena siirsi aseensa muualle. Hyvä niin, sillä Hannes oli tavoitellut asettaan ja kun ei löytänyt sitä, alkoi kuristaa Helenaa. Ellei Helena olisi päässyt pakenemaan avoimen ikkunan kautta, hänelle olisi käynyt huonosti. Mustasukkaisuus oli varmaan väkivaltaisen teon motiivi, mutta olihan Hanneksen elämä ajautunut muutenkin umpikujaan.

Jatkosota päättyi syyskuun 19. päivänä 1944. Lotta Helena Mäkiselle myönnettiin 2. luokan Vapaudenmitali hänen ansioistaan sodassa. Allekirjoittajana Isänmaan nimessä ja Suomen puolustusvoimain ylipäällikkönä oli jälleen Mannerheim, nyt arvoltaan Suomen Marsalkka.

6. Helena ja Arvid

Vuosi 1945 on käännteentekevä Helenan elämässä. Hän siirtyy Pääesikunnasta töihin Kansanhuoltoministeriöön, johtaja Gunnar Korhosen sihteeriksi. Ministeriössä huolehdittiin mm. väestön toimeentulosta. Siellä hän tapaa isämme Arvid Rinteen. Ennen työpaikan vaihtumista Helena suorittaa kirjanpidon ja konttoritöiden alkeiskurssin Liikkeenharjoittajain Tilitoimistossa ”kiitettävä 10” arvosalalla. Hän on taas muuttanut ja asuu nyt Pohjois-Hesperiankadulla. Kämppekaverina nyt, kun Hannes ei ole määräämässä, on taas Bebe.

Arvid Rinne.

Arvid on pitkä, hoikka, tumma ja komea. Hän on perinyt eksoottisen ulkonäkönsä äidiltään Sigridiltä, joka oli puoliksi ruotsalainen, puoliksi saksalainen. Arvidin isä, Juhani Rinne, on eläkkeellä oleva valtionarkeologi, komea mies hänkin. Rinteet asuvat isossa talossa Töölön arvostetulla asuinalueella. Ei ihme, että Arvid on tavoiteltu poikamies.

Arvid oli syntynyt vuonna 1911 ja hän oli näin ollen kahdeksan vuotta Helenaa vanhempi. Heidän tavatessaan vuonna 1945 Arvid oli 34 vuotias ja Helena 26. Arvid oli monessa suhteessa erilainen kuin Helenan aikaisemmat miesystävät. Hän ei ollut urheilullinen. Hänellä oli rakenteellinen vika, kuopparinta eli ns. ”suutarin kuoppa”, joka aiheuttaa rasituksessa hengästyminen ja jopa pyörtymisen. Koulussa Arvid ei osallistunut liikuntaan.

Arvid ei kertonut juuri koskaan meille lapsilleen sotamuistojaan, itse en ollut varma oliko hän edes ollut sodassa. Irma muistaa tarinan, kuinka Arvid kuskasi kiireisiä upseereita hevosvaljakolla lujaa vauhtia ja oli saanut kiitokset taitavasta ajosta. "Hevoset vain pillastuivat", Arvid sanoi. Mikä lie totuus, hän kuitenkin osasi ratsastaa ja oli tottunut käsittelemään hevosia. Sotilaspassin selviää, että Arvid osallistui kirjurina Kannaksen asemasodan ns. suurhyökkäyksen torjuntataisteluihin Länsi-Kannaksella ja Viipurinlahdella, mutta hänen palveluksensa sodassa kesti vain vuoden ja 25 pv sodan loppuvaiheessa.

Helena on monasti kertonut, miten hän Arvidin kanssa esitti Kansanhuoltoministeriön juhlissa intiaanitanssia. Se oli päätynyt Helenan spagaattiin. Esitys oli saanut valtavat suosionosoitukset. Myös muissa tansseissa pariskunta herätti huomiota. Helena oli notkea ja liikunnallinen ja jossain tanssinumerossa Arvid heitti hänet olkansa yli.

Tarkkaa tietoa ei ole siitä, milloin Helenan ja Arvidin rakkaus syntyi. Maaliskuussa 1946 Helena eroaa omasta pyynnöstään Kansanhuoltoministeriöstä. Hän kertoi myöhemmin, ettei halunnut olla samalla työpaikalla kuin rakastettunsa Arvid. Ehkä taustalla kummitteli työpaikkaromanssi Hanneksen kanssa, joka oli johtanut työstä erottamiseen.

*Helena ja Arvid vihitään Juhannuksena 24.6.1946 Vilppulassa.
Edessä Kopareen Annikki, Juhani Rinne, Helena, Arvid, Selma ja Eetu Mäkinen.*

Helena ja Arvid vapunvietossa ennen lasten syntymää.

Uuden ihastumisen ja rakastumisen on täytynyt olla Helenan elämän onnellisinta aikaa. Helenan päiväkirjan välissä oli pari irrallista sivua, kirjoitettu kuukausi häiden jälkeen. Sanoista kuvastuu suuri onni ja kiitollisuus.

Helenalla oli kertomansa mukaan voimakas tunne, että häntä tarvittiin Rinteen perheen taloudessa. Arvidin äiti Sigrid oli kuollut aikaisemmin (1941) ja talossa asuva epäkäytännöllinen miesväki, isä Juhani ja poika Arvid, tarvitsi kipeästi taloudenhoitajaa. Arvidin vanhempi sisko Sigrid, nuorempi sisko Carin samoin kuin perheen nuorin Henrik veli olivat muuttaneet jo kotoa pois ja olivat naimisissa.

Helena oli kansakoulun käynyt tyttö maalta, kun taas Arvid ja hänen ruotsinkieliset sukulaisensa ja ystävänsä olivat akateemisesti koulutettuja. Helena ei kuitenkaan erottautunut muista uudessa elinympäristössään. Hän ei pitänyt enää naimisiin mentyään yhteyttä nuoruusvuosien ystäviinsä. Ehkä kulttuuriero oli niin suuri ja herätti kateutta ja epäluuloa. Vilppulassa kohtasimme kerran kauppamatkalla jonkun Helenan naispuolisen entisen tuttavän, joka sanoi todella pisteliäästi: "Sinä sitten pääsit oikein hyviin naimisiin".

Jos yhteyksiä oli vähän Vilppulan suuntaan, Helenan sosiaalinen elämä täyttyi sitä runsaammin Arvidin ystävistä ja sukulaisista. Juhlia oli Tapaninpäivänä Baeckmaneilla, Uutena vuotena Runeberginkadulla, Vappuna Österlundeilla sekä Henrikin, Ann-Marin ja Sonja-tädin syntymäpäivinä. Arvidin tuttavista Runeberginkadulla vierailivat usein myös Gurli ja Jojjan (George) sekä Pohjanpalot. Olihan siinä jo monta vierailutapahtumaa vuodessa ja vierailuperinne jatkui vielä vanhoille päiville saakka.

Irma syntynyt.

Professori Juhani Rinne ja Irma rakentavat tulitikkutaloa.

Helenan ensimmäinen raskaus päättyi keskenmenoon. Irma syntyi sitten onnellisesti syksyllä 1947. Irma oli Arvidin isän, Juhani, hyvä kaveri ja hän istui kuulemma usein isoisän kirjoituspöydän päällä, kun tämä työskenteli sen ääressä. Juhani Rinne kuoli vuonna 1950. Helenan Selma-äiti ehti hoitaa Irmaa, mutta hänkin kuoli 67-vuotiaana vuonna 1951. Meille lapsille ei jäänyt muita isovanhempia kuin Helenan isä Eetu, Lamminahon pappa.

Anne syntynyt.

Kirsti syntynyt.

Tuula syntynyt.

Helenan ja Arvidin toinen lapsi, minä Anne, synnyin keväällä 1949. Oli Arvidin syntymäpäivä ja Runeberginkadulla oli käynyt vieraita. Vieraat saivat ihmeekseen kuulla kotiin päästyään, että Arvidille oli syntynyt toinen tyttö.

Helenan jäämistöstä löytyi Vilppulasta Arvidille kirjoitettu kirje. Kirje on kirjoitettu varmaankin syyskesällä 1951, sillä Kirsti on vauva, jolla ei vielä ole nimeä. "Kello on taas 21. Lapset tuutivat vauvaa yhdessä ja laulavat kurkun täydeltä. Vauvakin äänтелеe höö-höö. Irmeli laulaa 'tupakka rullaa' ja Anne sanoo: 'kuuleppas anna minunkin laulaa', kun huomaa, että ei oikein tahdo saada ääntään kuuluviin."

Kaksi vuotta kirjeen kirjoittamisesta Helenalla ja Arvidilla on neljäskin tytär, Tuula. Tuula syntyy sairaala Mehiläisessä. Muistan, miten hänet tuotiin sairaalasta kotiin vaaleanpunaisessa huopakankaisessa makuupussissa.

Arvid lähti Kansanhuoltoministeriöstä viimeistään 1950, kun ministeriö lakkautettiin. Yhdessä Helenan kanssa he hoitivat hetken Korurasia- ja Kotelotehdas Oy -nimistä yritystä. Irmalle ja Annelle oli palkattu lastenhoitajia, ja vähän aikaa lapset kävivät lähellä olevassa lastentarhassa. Irma ei viihtynyt siellä ja karkasi usein, joistakin hoitajista oli lisäksi huonoja kokemuksia. Kirstin synnyttyä Helena jäi kotiin.

Helena ja Arvid tanssimassa joskus 1950-luvulla.

Arvid siirtyi muovialan yrityksiin, ensin Atekaan ja myöhemmin Hoechst-Fennicaan. Arvid oli käynyt saksankielisen oppikoulun, joten saksalaisyritys sopi hänelle hyvin. Muovi oli tuohon aikaan materiaali, josta odotettiin suuria, ja siinä

nähtiin vain hyviä ominaisuuksia, se oli kevyttä ja kestävä. Sitäpaitsi puuraaka-aineen riittävydestä oli siihen aikaan suuri huoli ja muovin uskottiin voivan osaltaan korvata puuta. Liike-elämässä oli tuohon aikaan yleistä kestitä asiakkaita ravintoloissa. Arvid epäilemättä piti työstään ja siihen liittyvästä seuraelämästä ja matkustamisesta.

Helena palasi kesäisin ja toisinaan hiihtolomillakin lapsikatraansa kanssa kotitaloonsa Lamminahoon. Myös Arvid viihtyi Lamminahossa, vaikka ei työnsä vuoksi voinut olla siellä niin pitkiä aikoja.

Arvid ulkoilee Irman (työntää) ja Annen (vetää) kanssa Hietakannaksen puistossa 1950-luvulla. (Osa Väinö Kanniston valokuvasta, Hgin kaupungin museo.)

Arvid innostui helposti uusista asioista ja pystyi toteuttamaan vaikeita projekteja. Jo nuorena, ennen kuin radioita oli myynnissä, hän oli rakentanut radiovastanottimen. Myöhemmin hän rakensi laitteet värivalokuvien kehittämistä varten. Näihin laitteisiin hän oli käyttänyt Helenan maustepurkkeja ja myös jotain osia televisiosta ja pöytätuulettimesta. Me lapset muistamme myös kaasupallot, joita Pappa-Arvid valmisti meille Runeberginkadun keittiössä: suolahappoa ja sinkkiä pulloon ja ilmapallo pullon suulle. Ei tarvinnut ostaa kalliita teekkaripalloja, kun

meillä oli niitä omasta takaa. Onneksi vety ei räjähtänyt ja asunto ja me lapset säilyimme ehjinä! Myös retket isin kanssa ovat jääneet pysyvästi meidän lasten mieleen.

Meillä Rinteen tyttärillä oli täydellisen vapaa kasvatus. Siinä oli hyviä ja huonoja puolia, ehkä ensin mainittuja kuitenkin enemmän. Meille olivat kaikki lasten ystävät aina tervetulleita eikä meitä kielletty juuri mistään. Siinä ympäristössä luovuutemme ja mielikuvituksemme sai kasvaa vapaasti. Toisaalta emme juuri-kaan auttaneet kotitöissä, emme edes lukio-ikäisinä. Joskus yritimme itse laatia luettelon suoritettavista tehtävistä, mutta kun vanhemmat – tai siis äiti – ei mitenkään valvonut sen toteutumista, se jäi aina yrityksen tasolle.

Talvella 1957–1958 Suomessa riehui aasialainen influenssa. Se oli Kiinasta lähtenyt pandemia, johon kuoli maailmassa arviolta jopa 4 miljoonaa ihmistä, myös lapsia. Suomessakin kuolleita oli 1 300. Joka kolmas suomalainen sairastui aasialaiseen ja taudin vuoksi suljettiin kouluja ja varuskuntiin rakennettiin sairastupia. Myös Rinteen perhe sairastui, ja eräänlaiselta sairastuvalta varmasti näytti myös meidän kotimme Runeberginkadulla, kun sairaita yritettiin eristää terveistä. Sairauteen liittyi erittäin korkea kuume ja suuri riski jälkitauteihin. Me sairaat, kuumeessa hourailevat lapset varmasti tuotimme Helenalle paljon huolta. Onneksi taudista selvittiin eikä Helenan tarvinnut kokea 60 vuotta myöhemmin puhjennutta, korona-viruksen aiheuttamaa pandemiaa.

Rinteen suvun vilkasta seuralämää. Vierailu noin vuodelta 1957 Henrikin luona Munkkiniemessä. Vierailuille pukeuduttiin hyvin. Helenan leninki oli suklaanuskeaa solmiosilkkiä. Vasemmalta Baeckmanit (Brita, Woldi, Carin), Sonja-täti, Henrik ja Asta Rinne, Helena ja edessä Henrikin poika Jussi.

Helenan ja Arvidin avioliitto alkoi erittäin onnellisena. Vuosien mittaan puoliset kuitenkin etäännyivät toisistaan. Helenan vastuulle jäi talouden hoito ja lasten kasvatus, kun taas Arvid oli paljon poissa kotoa. Helenan elämänlaatua paransi varmasti hänen työhön menonsa – Arvidin vastusteluista huolimatta. Vuodesta 1967 eläkkeelle siirtymiseensä asti Helena toimi apulaiskanslistina kahdella eri terveysasemalla Helsingin keskustassa. Työpaikka toi myös tervetullutta lisää perheen tuloihin.

Helena töissä terveysasemalla.

Edvard Mäkinen, Helenan isä, kuoli vuonna 1972, 87-vuotiaana. Helenan Gunnar-veli oli haavoittunut jalkaan sodassa, mutta selvisi siitä ja kuoli vuosia myöhemmin sairaalassa vaarattoman leikkauksen aikana verenmyrkytykseen, 65-vuotiaana. Viljo sai sodassa punataudin, joka levisi Suomessa yleisesti Jatkosodan lopulla. Hänkin joutui sotasairaalaan, mutta selvisi taudista. Viljo kuoli viimeisenä Mäkisen Selman ja Eetun lapsista, vuosi ja neljä kuukautta sisarensa Helenan kuoleman jälkeen. Helenan veljet pysyivät naimattomina.

Helena ja Arvid ravintola Eliten terassilla juhlimassa kevään alkua.

Eläkkeellä Helenan ja Arvidin avioliittoon palasi selvästi onnellisempi jakso, joka jatkui Arvidin kuolemaan asti. He matkustelivat, ratkoivat ristisanatehtäviä ja pelasivat pasianssia. Heitä yhdisti älykkyys, huumorintaju ja myöhemmin myös isovanhemmuus.

7. Helena-mummi

Mummi kertoo satua vuonna 2006. Kuuntelijoina Kirstin tyttäret Kaisa ja Marja sekä Irman kaksoset Liisa ja Reeta.

Helenan hoitovietti pääsi oikeuksiinsa ja hänen elämässään alkoi varmasti erityisen onnellinen jakso lastenlasten ansiosta. Annen lapsi Paula eli Papu syntyi vuonna 1975, Kirstin tyttöt Kaisa vuonna 1976 ja Marja vuonna 1979, Irman kaksoiset Liisa ja Reeta syntyivät myös vuonna 1979. Tuula sai poikia, Roopen vuonna 1988 ja Riston vuonna 1993. Helena sai yhteensä seitsemän lastenlasta, viisi tyttöä ja kaksi poikaa.

Arvid, Helena ja Tuulan poika Risto Ahvenanmaalla kesäretkellä 1996.

Helena ehti nähdä myös kaksi lapsenlapsenlastaan, Paulalle vuonna 1998 syntyneen Joelin ja vuonna 1999 syntyneen Majan. Hänestä tuli kaikille rakas Mummi. Myös Arvidin rooli Pappana muodostui tärkeäksi.

Arvid sai aivoverenvuodon hiukan alle 80-vuotiaana 1980-luvun lopulla. Se oli tietysti kaikille kova isku. Pappa ei pystynyt enää jatkamaan rakasta valokuvausharrastustaan. Hän tuli hyvin riippuvaiseksi Mummista, joka väsymättä jaksoi hoitaa miestänsä. Mummi jopa opetteli papan ohjeiden mukaan ottamaan valokuvia, vaikka ennen sairastumistaan Pappa lähinnä tuhahteli Mummin valokuvaustaidoille.

Arvid kuoli 88-vuotiaana tammikuun viimeisenä päivänä vuonna 1999. Mummi oli silloin 79-vuotias. Hän asui Runeberginkadun asunnossa vuoteen 2001. Hänen näkönsä ja muistinsa olivat alkaneet huonontua ja alkoi olla selvä, että hänen oli vaikea huolehtia vanhan, ison asunnon siisteydestä. Onnellisen sattuman kautta Helena pääsi asumaan Lotta-säätiön Mäkkylän palvelutalossa sijaitsevaan vuokra-kaksioon Leppävaarassa. Hän selvästi nautti siellä asumisestaan, teki pitkiä kävelylenkkejä päivittäin ja kävi syömässä rakennuksen alakerran ruokalassa.

Helena kävi mielellään veteraanikuntoutuksessa Kaisankodissa, ensin Arvidin kanssa ja Arvidin kuoleman jälkeen myös yksin. Kaisankodin kuntoustusselosteesta vuodelta 2003 Helenea kuvailtiin aktiiviseksi 84-vuotiaaksi. Mummi oli kaatunut asunnossaan Mäkkylässä ja murtanut lonkkansa edellisenä vuotena, mutta toipunut siitä hyvin ja pystyi kävelemään kävelykepin avulla. Hänen toiminnallisuutensa kuvailtiin erinomaiseksi ja hänen ainoa lääkityksensä oli aspiriini. Näön huononeminen olikin Mummin ainoa huoli terveyden suhteen tuohon aikaan. Itseään Mummi lääkitsi tarvittaessa kamfertilla, etikalla sekä tuomenkuoresta keitetyllä teellä.

Tilanne ei pysynyt pitkään hyvänä. Mummille tuli Alzheimer-tauti ja rintasyöpä ja ne heikensivät nopeasti hänen henkistä ja fyysistä kuntoaan. Jonkun aikaa hän selvisi Mäkkylän palvelutalossa kotihoitopalvelujen ja kotiin toimitettujen ruoka-annosten turvin. Me tyttäret avustimme häntä laskujen hoidossa, ruoka-ostoksissa, peseytymisessä ja seuraa pitämällä.

Helena Rinne 90 vuotta.

Helனால் oli mustakantisessa ruutuvihossa – samanlaisessa kuin hänen päiväkirjansa – muistolauseita, laulujen sanoja, piirroksia, joiden tekijöinä olivat rintamalla olleet sotilaat. Tätä vihkoa luin Mummille ääneen hänen viimeisenä vuotenaan vieraillessani hänen luonaan Mäkkylässä. Vihkon sisältämät muistot tuntuivat ilahduttavan häntä. Luettuani nyt hänen päiväkirjansa, ymmärrän paremmin miksi.

Elämänsä viimeiset kuukaudet Helena vietti muistisairaiden hoitokodissa Espoossa. Hoitokodissa käynnit olivat raskaita. Osastolla vallitsi aina outo hiljaisuus, koska kukaan asukkaista ei puhunut keskenään. Helenakaan ei puhunut enää montaa sanaa, vaikka näytti ilahtuvan siitä, että häntä käytiin katsomassa. Hoitokodissa katselimme yhdestä ja samasta valokuva-albumista vanhoja kuvia, uudelleen ja uudelleen. Enää ei voinut tietää, mitä Mummi kuvista muisti.

Äitimme Helena nukkui rauhallisesti pois 31.7.2010. Hän oli kuollessaan 91-vuotias. Tuula ja minä istuimme hänen vuoteensa vieressä edellisenä iltana tietäen, että se oli viimeinen kerta. Mummi tosiaan näytti nukkuvalta, hän ei enää ollut kokonaan tässä maailmassa. Pitelimme häntä kädestä ja silitimme. Se oli todella surullista.

Helena Rinne haudattiin toiveensa mukaan miehensä Arvidin viereen Hietaniemen hautausmaalle veteraanilehtoon. Pyöreään hautakiven Kirsti oli tuonut kotoaan Itä-Suomesta.

LOPPU

Lähteet:

- Helenan päiväkirjat 1) 1.4. – 14.12.1939 ja
2) 24.12.1939 – 24.8.1941
- yli 80 kpl Helenalle lähetettyä kirjettä vuosilta 1939 – 1944
- Kaksi Helenan kirjoittamaa kirjettä vuosilta 1948 ja 1951
- Lisäksi: Kansakoulun päästötodistus, työhönottotodistuksia, työtodistuksia, terveys- ja lääkärintodistuksia, todistuksia kurssien suorituksista, Lotta-jäsenkirja, verenluovutuskortti, mitalien luovutuskirjoja, virkato-distuksia, elintarvikekortti, lippuja ja kuitteja.
- Valokuvat olen kuvannut etupäässä mummin valokuva-albumien kuvista, muutaman myös omien albumien kuvista ja suoraan dokumenteista.
- Käsinkirjoitettu selvitys Kolehman suvun Sahin haaran vaiheista. Annikki Kopareen kirje Helenalle vuonna 1991.

Historiatiedot on otettu osittain päiväkirjoista (en ole tarkistanut ovatko oikein) ja osittain netistä. Helenan päiväkirjassa esiintyvien miesystävien nimet on muutettu.

Aikajana

- 1919 Helena syntyy
- 1921 Helenan veli Gunnar syntyy
- 1923 Helenan veli Viljo syntyy
- 1936 velipuoli Toivo hukkuu 25-vuotiaana
- 1939 Talvisota syttyy
- 1940 Välirauha
- 1941–44 Jatkosota
- 1941 Helenan velipuoli Veikko kaatuu sodassa 30-vuotiaana
- 1945 Helena ja Arvid kohtaavat
- 1946 vietetään Helenan ja Arvidin häitä Vilppulassa
- 1947 Irma syntyy
- 1949 Anne syntyy
- 1950 Arvidin isä Juhani Rinne kuolee
- 1951 Kirsti syntyy
- 1951 Helenan äiti Selma kuolee
- 1953 Tuula syntyy

- 1972 Helenan isä Eetu kuolee
- 1986 Helenan veli Gunnar kuolee
- 1989 Arvid saa aivoveritulpan ja melkein sokeutuu
- 1999 Arvid kuolee
- 2010 Helena kuolee Espoon hoivakodissa

Helena ja Arvid Rinteen jälkeläisiä perheineen kesällä 2016.